volume 1, Issue 1, Spring and Summer 2026

Intelligent Learning in Educational Systems

Journal Homepage: https://iles.vru.ac.ir/

The Relationship Between Soft Skills and Political Awareness Among University Students: A Case Study of Vali-e-Asr University

Mehdi Taghavi Rafsanjani✉ [1]

1- Associate Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Literature and Humanities, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Rafsanjan, Iran.

Article Info

Article type:
Research Paper

Keywords:
Media Literacy, Critical Thinking, Political Awareness, University Students.

Received:
17 Oct 2025
Received in revised form:
28 Apr 2026
Accepted:
26 Jul 2026
pp.91-105.

Abstract

Political awareness among university students constitutes a fundamental prerequisite for active citizenship and democratic participation in contemporary societies. Adopting a quantitative approach and a descriptive-correlational design, the present study investigated the relationship between media literacy, critical thinking, and political awareness among students at Vali-e-Asr University of Rafsanjan. The statistical population comprised all undergraduate students enrolled during the first semester of the 2024–2025 academic year. Applying Cochran's formula with a 5% margin of error, the required sample size was estimated at 370 participants; however, to compensate for potential incomplete responses, 410 questionnaires were distributed, of which 380 valid cases were ultimately analyzed. A stratified random sampling method proportional to the population size of each faculty was employed. Data collection instruments included three standardized questionnaires: the Media Literacy Questionnaire, developed by Gholamreza Falsafi (2014); the California Critical Thinking Skills Test, originally devised by Facione and colleagues (1989–1990); and the Political Awareness Questionnaire, constructed by Masoudnia (2008). The reliability of the instruments was assessed using Cronbach's alpha coefficients, which ranged from 0.77 to 0.79, indicating acceptable internal consistency. Data were analyzed using SPSS software, employing Pearson correlation coefficients and multiple linear regression analyses. The findings revealed a positive and significant relationship between media literacy and political awareness. Moreover, a stronger positive association was observed between critical thinking and political awareness. The multiple regression results further indicated that the combined dimensions of media literacy and critical thinking accounted for approximately 62.6% of the variance in political awareness. Among the subcomponents, "awareness of hidden agendas" and "inductive reasoning" emerged as the most substantial predictors of political awareness, respectively. These findings underscore the imperative of integrating media literacy and critical thinking instruction into university curricula to enhance the political awareness of the younger generation.

Citation: Taghavi Rafsanjani, Mehdi. (2026). Examining the Relationship Between Media Literacy, Critical Thinking, and Political Awareness Among University Students: A Case Study of Vali-e-Asr University of Rafsanjan.Journal of Intelligent Learning in Educational Systems, 1 (1), 91-105.

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan.

https://doi.org/10.22072/iles.2026.2074951.1009

The Author(s) ©

✉ . Corresponding Author, taghavirafsanjani@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

In an era of rapid technological transformations and high-velocity information flows, political awareness among university students has become an existential necessity for maintaining a healthy public sphere, rather than merely a cultural value. Students, as the active and future-shaping core of society, need not only to understand events but also to question "why" and "for whose benefit critically." This distinguishes superficial awareness from analytical awareness, which forms the basis for informed participation and social responsibility. Previous research has confirmed that political education should be a central pillar of 21st-century curricula, as sustainable democracy depends on citizens with political knowledge and critical thinking skills. Therefore, this study was designed to investigate the relationship between media literacy, critical thinking, and political awareness among students at Vali-e-Asr University of Rafsanjan.

Literature Review

In contemporary research, political awareness is viewed not merely as accumulated knowledge about political institutions, but as a dynamic capacity shaped by technological, media, and ideological developments. Studies indicate that critical thinking and political awareness are closely interconnected, with critical thinking serving as a prerequisite for deep and reasoned political understanding. Media literacy, defined as the ability to access, analyze, evaluate, and create media content, has been identified as another essential skill for informed citizenship in the digital age. The theoretical framework draws on Apple's critical pedagogy, which emphasizes that educational and media systems play a hidden role in reproducing power structures and ideologically directing citizens' orientations. Empirical studies, both domestic and international, consistently confirm the positive relationship between these variables, though comprehensive research examining all three simultaneously remains scarce.

Methodology

This quantitative, descriptive-correlational study was conducted among all undergraduate students at Vali-e-Asr University of Rafsanjan during the first semester of the 2024–2025 academic year (over 8,000 students). Using Cochran's formula with a 5% error margin, a sample size of 370 participants was estimated; 410 questionnaires were distributed, and 380 valid cases were analyzed. Stratified random sampling proportional to each faculty's population was employed. Data collection utilized three standardized instruments: the Media Literacy Questionnaire (Falsafi, 2014), the California Critical Thinking Skills Test (Facione et al., 1989–1990), and the Political Awareness Questionnaire (Masoudnia, 2008). Reliability coefficients (Cronbach's alpha) ranged from 0.77 to 0.79, indicating acceptable internal consistency. Data were analyzed using SPSS through Pearson correlation and multiple linear regression.

Findings

Pearson correlation results revealed a positive and significant relationship between media literacy and political awareness ($r = 0.433$, $p < 0.01$), as well as a stronger positive relationship between critical thinking and political awareness ($r = 0.773$, $p < 0.01$). Multiple regression analysis indicated that the combination of media literacy and critical thinking dimensions accounted for approximately 62.6% of the variance in political awareness ($R^2 = 0.626$, $F = 315.96$, $p < 0.001$). Among media literacy dimensions, "awareness of hidden agendas" ($\beta = 0.351$) and "critical perspective" ($\beta = 0.238$) were the strongest predictors. Among critical thinking dimensions, "inductive reasoning" ($\beta = 0.420$) and "inference" ($\beta = 0.344$) demonstrated the greatest predictive power.

Discussion and Conclusion

The findings confirm that both media literacy and critical thinking significantly correlate with students' political awareness. Students who can analyze media messages critically and think beyond surface-level information demonstrate deeper political

understanding. These results align with previous studies emphasizing that media literacy provides skills for detecting bias and ideological agendas, while critical thinking serves as a cognitive filter for evaluating political messages. The combination of these competencies creates a foundation for informed, active, and responsible citizenship—essential qualities in today's digital society. However, due to limitations such as the single-university population, self-report data, and cross-sectional design, causal inferences cannot be drawn. It is recommended that university curricula integrate media literacy and critical thinking training, particularly in general and citizenship education courses. Future longitudinal and intervention studies are suggested to explore causal relationships and the role of cultural and social factors in developing political awareness.

Funding

This study received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Author's Contribution

The author solely conceived and designed the study, collected and analyzed the data, interpreted the findings, and prepared and approved the final version of the manuscript.

Conflict of Interest

The author declares no conflict of interest.

Acknowledgments

The author sincerely thanks the authorities of Vali-e-Asr University of Rafsanjan and all undergraduate students who voluntarily participated in this study. Appreciation is also extended to the academic colleagues and experts whose valuable guidance and constructive feedback contributed to the successful completion of this research

دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵
دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام های آموزشی
Journal Homepage: https://iles.vru.ac.ir/

بررسی رابطه مهارت‌های نرم با آگاهی سیاسی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه ولی‌عصر (عج))

مهدی تقوی رفسنجانی [۱] ✉

۱- دانشیار گروه معارف اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، دانشگاه ولی عصر(عج)، رفسنجان، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۰۷/۲۵

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۵/۰۲/۰۸

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۵/۰۵/۰۴

صص.۹۱-۱۰۵

کلید واژه‌ها:
سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی، آگاهی سیاسی، دانشجو.

چکیده

آگاهی سیاسی دانشجویان، پیش‌نیاز شهروندی فعال و مشارکت دموکراتیک در جوامع معاصر محسوب‌می‌شود. پژوهش حاضر با رویکرد کمّی و روش توصیفی-همبستگی، رابطه سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی با آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر(عج) رفسنجان را بررسی‌کرد. جامعه آماری پژوهش را تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی این دانشگاه در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ تشکیل‌دادند. با استفاده از فرمول کوکران و با درنظرگرفتن حاشیه خطا، حجم نمونه ۳۷۰ نفر تعیین‌شد و با احتیاط برای جبران پرسش‌نامه‌های ناقص، ۴۱۰ پرسش‌نامه، توزیع‌گردید که در نهایت ۳۸۰ پرسش‌نامه کامل مورد تحلیل قرارگرفت. نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی، طبقه‌ای و متناسب با جمعیت هر دانشکده انجام‌شد. ابزار گردآوری داده‌ها، شامل سه پرسش‌نامه استاندارد برای سنجش سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی بود. روایی پرسش‌نامه در مطالعات پیشین به‌صورت محتوایی و سازه‌ای تأییدشده و در این پژوهش نیز پس از بررسی متخصصان معتبر تشخیص‌داده‌شد. پایایی ابزارها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در محدوده ۰/۷۷ تا ۰/۷۹به‌دست‌آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول آن‌هاست. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه تحلیل‌شدند. یافته‌ها، نشان‌داد که بین سواد رسانه‌ای و آگاهی سیاسی، رابطه‌ای مثبت و معنادار وجوددارد. هم‌چنین، رابطه مثبت و قوی‌تری بین تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی مشاهده‌شد. نتایج رگرسیون چندگانه هم‌چنین، نشان‌داد که ترکیب ابعاد سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی توانست، حدود ۶۲/۶ درصد از واریانس آگاهی سیاسی را پیش‌بینی‌کند. در میان ابعاد، «آگاهی از اهداف پنهان» و «استدلال استقرایی» به‌ترتیب، بیشترین سهم را در پیش‌بینی آگاهی سیاسی داشتند. پژوهش حاضر با بررسی رابطه میان مهارت‌های نرم (سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی) و آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر (عج)، شواهد تجربی قابل توجهی مبنی بر ارتباط مثبت و معنادار این متغیرها ارائه‌داد. یافته‌ها نشانگر آن است که نه‌تنها سواد رسانه‌ای به‌خودی‌خود بلکه تفکر انتقادی نیز به‌طور مؤثری با آگاهی سیاسی همبستگی دارد. اهمیت این یافته‌ها زمانی برجسته‌ترمی‌شود که تحلیل رگرسیون چندگانه نشان‌داد، ترکیب این دو مهارت نرم، قادر است بخش قابل توجهی (۶۲.۶ درصد) از تغییرات آگاهی سیاسی دانشجویان را تبیین‌نماید. به‌طور خاص، مؤلفه‌های «آگاهی از اهداف پنهان پیام‌های رسانه‌ای» و «استدلال استقرایی» به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده‌های کلیدی آگاهی سیاسی شناسایی‌شدند. این نتایج، ضرورت بازنگری در برنامه‌های درسی دانشگاهی و گنجاندن واحدها یا کارگاه‌های آموزشی متمرکز بر تقویت سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی را بیش‌ازپیش نمایان‌می‌سازد. در نهایت، این پژوهش بر این فرض صحه‌می‌گذارد که ارتقاء مهارت‌های نرم، گامی اساسی در جهت تربیت شهروندانی آگاه، تحلیل‌گر و قادر به مواجهه هوشمندانه با پیچیدگی‌های محیط رسانه‌ای و سیاسی معاصر محسوب‌می‌شود و می‌تواند به تقویت قدرت نرم جامعه در ابعاد مختلف یاری‌رساند.

استناد: تقوی رفسنجانی، مهدی. (۱۴۰۵). بررسی رابطه مهارت‌های نرم با آگاهی سیاسی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه ولی‌عصر (عج)). دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، ۱(۱)، ۹۱-۱۰۵.
ناشر: دانشگاه ولی‌عصر رفسنجان .
https://doi.org/10.22072/iles.2026.2074951.1009

© نویسندگان

✉ نویسنده مسئول: taghavirafsanjani@gmail.com .

دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵

مقدمه

آگاهی سیاسی دانشجویان، نقش مهمی در هدایت تحول آموزش سیاسی دارد زیرا این آگاهی به آماده‌سازی شهروندانی آگاه‌تر و مشارکت‌جوتر از نظر سیاسی در قرن بیست‌ویکم کمک‌می‌کند. پژوهش‌های پیشین بیان‌کرده‌اند که گنجاندن آموزش سیاسی در برنامه درسی قرن بیست‌ویکم برای ارتقای سواد دموکراتیک در جوامع آینده اهمیت فراوانی دارد (بوش[1] و گلور، ۲۰۱۶؛ نجایی[2]، ۲۰۱۷). نظام دموکراتیک باید بر پایه دانش سیاسی قوی استوارباشد. در مقیاسی گسترده‌تر، انتظارمی‌رود که رهبری ملی بتواند آگاهی و اخلاق سیاسی مردم را تقویت‌کند. مشکلات موجود در ارتباطات میان‌فردی نیز بخشی از اخلاق سیاسی به‌شمارمی‌رود. درک گرایش‌ها در پدیده‌های سیاسی، موجب دگرگونی هنجارها و ارزش‌های سیاسی در جامعه می‌شود (بریگر[3] ساگیو و همکاران، ۲۰۲۲؛ جوینی[4] و بن آکال، ۲۰۲۲).

اگر قدرت را به معنای توانایی تأثیرگذاری بر دیگران به‌منظور کسب نتایج دلخواه درنظربگیریم، قدرت نرم، عبارت‌است از توانایی کسب مطلوب از طریق «جاذبه» نه از طریق اجبار یا تطمیع. قدرت نرم، توانایی شکل‌دهی، اثرگذاری و تعیین باورها و امیال دیگران است به‌نحوی که تضمین‌کننده اطاعت و فرمان‌برداری آنان باشد. توانایی تأثیرگذاری بر دیگران از طریق روش‌های مشارکتی، تعیین دستور کار، متقاعدسازی و جذب مثبت جهت دست‌یابی به نتایج مطلوب حاصل‌می‌گردد (نای، ۲۰۰۷: ۱۶۳؛ به نقل از حیدری و همکاران، ۱۳۹۹). آگاهی سیاسی، نقش فیلتر و جهت‌دهنده برای قدرت نرم را بازی‌می‌کند؛ قدرت نرم از طریق فرهنگ، رسانه، آموزش، هنر و سبک زندگی تلاش‌می‌کند، ارزش‌ها و تصویر مطلوبی از یک بازیگر سیاسی (دولت، حکومت، جریان فکری یا حتی یک بلوک قدرت) در ذهن مردم بسازد اما اگر مردم آگاهی سیاسی نداشته‌باشند، این پیام‌ها را به‌صورت منفعل می‌پذیرند و به‌تدریج نگرش و رفتارشان مطابق منافع فرستنده قدرت نرم شکل‌می‌گیرد، درحالی‌که شهروندان آگاه از نظر سیاسی می‌پرسند «چه کسی، با چه منافع و در چه ساختاری، این پیام را تولیدکرده و از پذیرش آن چه سودی می‌برد؟» بدین‌ترتیب آگاهی سیاسی هم از جامعه در برابر نفوذ یک‌طرفه قدرت نرم محافظت‌می‌کند و هم امکان‌می‌دهد، خود جامعه به‌طور خودانگیخته و هدفمند، قدرت نرم مستقل خود را در قالب تولیدات فرهنگی، رسانه‌ای و علمی شکل‌دهد و از آن برای تأثیرگذاری متقابل استفاده‌کند.

آگاهی سیاسی، شناخت و اطلاع افراد یا گروه‌ها نسبت به امور عمومی و سیاست جامعه است (کاظمی، ۱۳۷۴: ۶۷). آگاهی سیاسی یک فرد در برگیرندهٔ طرز تلقی‌ها و ارزیابی او از مسائل خاص سیاسی و یا از شخصیت‌ها و حوادث سیاسی است. پژوهشگران آگاهی سیاسی را پدیده‌ای چندبعدی می‌پندارند، بدین‌معنا که عوامل متعددی در شکل‌گیری آگاهی سیاسی دخالت‌دارند. در این زمینه، پژوهشگران بر عواملی چون جامعه‌پذیری سیاسی و فرایندهایی که طی آن نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های سیاسی آموخته‌می‌شوند، تأثیرات نیرومند خانواده، محیط اطلاعاتی شامل دست‌یابی به اطلاعات و کیفیت آن‌ها، جنسیت، سرمایه اجتماعی، پایگاه اجتماعی–اقتصادی و تأثیر مصرف رسانه‌ای بر آگاهی سیاسی تأکیدکرده‌اند (داوسون، ۱۳۸۲: ۵۰). در قرن بیست‌ویکم، تربیت شهروندانی آگاه، مشارکت‌جو و مسئولیت‌پذیر از مسائل بنیادین نظام‌های آموزشی است. دانشگاه‌ها به‌عنوان کانون‌های تحول اجتماعی و سیاسی، نقشی محوری در شکل‌گیری و تقویت آگاهی سیاسی دانشجویان دارند. آگاهی سیاسی نه‌تنها فهم و شناخت نسبت به ساختار قدرت، تصمیم‌گیری و امور عمومی را دربرمی‌گیرد بلکه به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده در تقویت قدرت نرم جامعه عمل‌می‌کند زیرا قدرت نرم از راه جاذبه، اقناع و نفوذ فرهنگی شکل‌می‌گیرد و آگاهی سیاسی، نقش فیلتر و جهت‌دهنده برای این

1. Bush & Glover
2. Njui
3. Birger Sagiv et al
4. Jouini & Ben Akal

قدرت محسوب‌می‌شود. با وجود اهمیت این موضوع، پژوهش‌های اخیر نشان‌می‌دهد، میزان آگاهی سیاسی در برخی جوامع دانشگاهی کمتر از حد مطلوب است و ارتباط آن با مهارت‌های نرم دانشجویان از جمله مهارت‌های ارتباطی، تفکر انتقادی، کار تیمی، حل مسئله و خودآگاهی اجتماعی کمتر مورد بررسی قرارگرفته‌است. از آن‌جا که مهارت‌های نرم، زمینه‌ساز رشد تعاملات میان‌فردی، افزایش توان اقناع، مشارکت مثبت در فرایندهای اجتماعی و درک عمیق‌تر از روابط قدرت هستند، انتظار می‌رود تقویت این مهارت‌ها در دانشگاه موجب بالا رفتن سطح آگاهی سیاسی دانشجویان شود. بنابراین، مسأله اساسی این پژوهش، بررسی و تبیین رابطه میان مهارت‌های نرم و آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر (عج) است تا روشن شود «آیا بین مهارت‌های نرم با آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر(عج) رفسنجان رابطه‌ای معنادار وجوددارد؟»

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در ادبیات پژوهشی معاصر، آگاهی سیاسی دانشجویان تنها به‌مثابه انباشت دانش درباره نهادها و فرایندهای سیاسی درنظرگرفته‌نمی‌شود، بلکه به‌عنوان یک ظرفیت پویا تلقی‌می‌گردد که در تعامل با تحولات فناورانه، رسانه‌ای و ایدئولوژیک شکل‌می‌یابد. این دیدگاه، آگاهی سیاسی را با مهارت‌هایی هم‌چون تفکر انتقادی، سواد رسانه‌ای و توانایی نقد گفتمان‌های هژمونیک، پیوندمی‌زند و آن را به پایه‌ای استراتژیک برای تربیت شهروندی در قرن بیست‌ویکم تبدیل‌می‌کند (افشار کریمی و همکاران، ۱۳۹۸). از این منظر، مرور ادبیات پژوهش حاضر در سه حوزه مفهومی، متمرکزاست: آگاهی سیاسی، تفکر انتقادی و سواد رسانه‌ای؛ سه مؤلفه‌ای که نه‌تنها به‌صورت مستقل بلکه در تعامل پویا با یک‌دیگر، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری شهروند آگاه و مشارکت‌جو ایفامی‌کنند.

فرایند شکل‌گیری خرد جمعی در فهم نظام سیاسی، باید بر پایه منافع سیاسی مردم استوار باشد. برای تحقق تحول در آگاهی سیاسی، ضروری‌است که ارزش‌هایی منسجم، هدفمند و نظام‌مند در راستای تداوم آموزش سیاسی در قرن بیست‌ویکم اجراشود (دوی[1]، ۲۰۱۸؛ ییلدیز[2]، ۲۰۲۰). داشتن بینش ملی در زمینه آگاهی سیاسی، نیازمند برخورداری از سواد سیاسی قوی است. تدوین برنامه درسی آموزش سیاسی در قرن بیست‌ویکم باید متناسب با نیازهای جامعه طراحی‌شود تا به خودتحققی شهروندان بیانجامد؛ زیرا سیاست به رویکردهای شبکه‌ای و انواع گوناگون همکاری نیازدارد (هاکونیمی، ۲۰۲۱؛ ایسخاکووا و همکاران، ۲۰۲۰؛ لی، ۲۰۲۱). مفهوم اصلی در آموزش سیاسی، «بازتولید سیاسی» برای آینده است. در تدوین الگوی آموزش ملی، سیاست قرن بیست‌ویکم باید بر دانش و توازن در سواد سیاسی متمرکزباشد. آموزش سیاسی در این قرن باید شامل فرایند درونی‌سازی نگرش‌هایی باشد که به دگرگونی سیاسی منجرمی‌شود (بلادونا[3] و همکاران، ۲۰۲۳؛ لی، ۲۰۲۱).

واقعیت‌های سیاسی بر افزایش آگاهی سیاسی تأثیرمی‌گذارند. تحولات چشمگیر محیطی موجب دگرگونی در سطح آگاهی سیاسی افراد شده‌اند (ابراهیم[4]، ۲۰۲۱؛ بیرگر ساگیو[5] و همکاران، ۲۰۲۲). داشتن نگرش آگاهانه سیاسی، روحیه بینش ملی را تقویت‌می‌کند و در زندگی اجتماعی و ملی سودمند است (بالارت[6] و همکاران، ۲۰۲۲؛ جوینی و بن آکال، ۲۰۲۲؛ زوتولا[7] و دی ماجو، ۲۰۲۲). شخصیت‌های سیاسی باید بتوانند شرایط آرمانی را از طریق بروز نگرش‌ها و واکنش‌های منسجم نسبت به آگاهی سیاسی محقق‌سازند (شوریر[8] و همکاران، ۲۰۲۲؛ سانارسو[9] و همکاران، ۲۰۲۲). اگرچه آگاهی سیاسی به‌عنوان مفهومی کلیدی در آموزش

1. Dewi
2. Yıldız
3. Belladonna et al
4. Ibrahim
5. Birger Sagiv et al
6. Balart et al
7. Zottola & De Majo
8. Chevrier et al

دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵

سیاسی شناخته‌می‌شود، مطالعات اندکی به طراحی شاخصی جامع برای سنجش آن در میان دانشجویان –به‌ویژه در قرن بیست‌ویکم پرداخته‌اند (بیرگر ساگیو و همکاران، ۲۰۲۲؛ شوریر[1] و همکاران، ۲۰۲۲). از این‌رو، این پژوهش در پی آن است که با توسعه شاخصی مناسب، این خلأ دانشی را پرکند و ارتباط متغیرها با آگاهی سیاسی دانشجویان را اندازه‌گیری و تحلیل نماید. با توجه به اهمیت شکل‌گیری آگاهی سیاسی در دانشجویان، دست‌یابی به درکی عمیق از مسائل سیاسی و اجتماعی، تنها از طریق انتقال صرف دانش میسرنیست. همان‌گونه که پژوهش‌های حوزه آموزش عمومی نشان‌می‌دهند، پرورش توانایی‌های تحلیل، ارزیابی و قضاوت انتقادی، پیش‌نیازی ضروری برای تحقق آگاهی سیاسی پایدار محسوب‌می‌شود. دانشجویانی که مسلط به تفکر انتقادی هستند، قادرند اطلاعات و پیام‌های سیاسی و رسانه‌ای را با دقت تحلیل‌کرده، شواهد را سنجیده و تصمیم‌های آگاهانه و مسئولانه‌ای بگیرند. از این–رو، آموزش ایدئولوژیک و سیاسی در دانشگاه‌ها نباید به انتقال دانش محدودشود بلکه باید توانایی‌های تفکر انتقادی دانشجویان را نیز تقویت‌کند تا آگاهی سیاسی آنان به‌صورتی علمی، عمیق و پایدار شکل‌گیرد. این دیدگاه، زمینه‌ای مناسب برای ورود به بحث تفکر انتقادی فراهم‌می‌آورد و نشان‌می‌دهد که آگاهی سیاسی و تفکر انتقادی در یک رابطه دوسویه و تقویتی با یک‌دیگر در تعامل هستند. (ژو[2] و تائو، ۲۰۲۱).

در مطالعه‌ای که (وی[3] و وو، ۲۰۲۵) انجام‌داده‌اند، نتایج نشان‌داده‌است که تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی از نظر مفهومی و عملی دارای ارتباطی تنگاتنگ هستند. تفکر انتقادی، به معنای توانایی تجزیه و تحلیل، ارزیابی و بازاندیشی در اطلاعات، فرضیات و استدلال‌هاست. این مهارت، زمینه‌ای اساسی برای شکل‌گیری آگاهی سیاسی عمیق و مستدل به‌شمارمی‌آید. در شرایط معاصر، تفکر انتقادی به‌عنوان یکی از پیش‌نیازهای ضروری برای شکل‌گیری آگاهی سیاسی دانشجویان شناخته‌می‌شود. دانشجویی که توانایی تفکر انتقادی داشته‌باشد، نه‌تنها در مواجهه با روایت‌های سیاسی پیچیده و متنوع، قادر به تحلیل و ارزیابی خواهدبود بلکه می‌تواند، نقش مؤثری در روند مشارکت سیاسی آگاهانه ایفاکند. مطالعات اخیر نشان‌می‌دهند که ادغام آموزش تفکر انتقادی با عناصر سیاسی در محیط دانشگاهی می‌تواند به بهبود سطح آگاهی سیاسی کمک‌کند. برای مثال، (وی و وو، ۲۰۲۵) در پژوهش خود نشان‌می‌دهند که استفاده از روش‌های آموزشی یک‌پارچه که تفکر انتقادی و آموزش سیاسی را هم‌زمان در دوره زبان انگلیسی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی واردمی‌کند، می‌تواند دانشجویان را در درک مفاهیم ارزشی و هویتی تقویت‌کند و در نتیجه بر آگاهی سیاسی آنان تأثیربگذارد (وی و وو، ۲۰۲۵).

مایکل اپل، از چهره‌های کلیدی جامعه‌شناسی انتقادی آموزش، معتقد است که نظام‌های آموزشی و رسانه‌ای تنها فراتر از انتقال دانش هستند، بلکه در فرایند بازتولید ساختارهای قدرت و هدایت ایدئولوژیک، جهت‌گیری‌های سیاسی شهروندان، نقشی پنهان اما بنیادین ایفامی‌کنند (اپل، ۲۰۰۴). از این منظر، آموزش سیاسی و سواد رسانه‌ای، تنها به‌معنای آگاهی سطحی نیست بلکه مستلزم توانایی تحلیل گفتمان، تشخیص سوگیری‌های ایدئولوژیک و مقاومت در برابر بازنمایی‌های اقتدارگراست. (اپل، ۲۰۱۲) استدلال می‌کند که ارتقای سواد رسانه‌ای انتقادی در میان جوانان، می‌تواند آنان را از موقعیت «مصرف‌کننده منفعل پیام‌های رسانه‌ای» خارجکرده و به «شهروند آگاه و منتقد» تبدیل‌کند؛ شهروندی که نه‌تنها پیام‌ها را درک‌می‌کند بلکه قادر است آن‌ها را به‌صورت تحلیلی نقدکرده و در برابر هژمونی فرهنگی و سیاسی مقاومت‌کند. این دیدگاه نشان‌می‌دهد که آگاهی سیاسی، صرفاً مجموعه‌ای از اطلاعات نیست، بلکه حاصلی از فرایند آموزشی و فرهنگی است که در تعامل با رسانه و نظام‌های نهادی شکل‌می‌گیرد. در چهارچوب انقلاب دیجیتال و گسترش فناوری در حوره آموزش سیاسی، جایگاه تفکر انتقادی روزبه‌روز برجسته تر شده است. به‌طور مثال، (گی و

1. Chevrier et al
2. Zhu & Tao
3. Wei & Wu

فو، ۲۰۲۵) در پژوهشی تازه، نشان‌می‌دهند که توانمندسازی دانشجویان از طریق تفکر انتقادی، توان سیاست‌ورزی آگاهانه آنان را ارتقامی‌دهد. همین یافته در تحقیقی با عنوان «ساخت و تحلیل تجربی آموزش ایدئولوژیک و سیاسی» نیز تأکییدشده که کاربرد فناوری‌های دیجیتال، تحلیل داده و مدل‌های تفکری می‌تواند، توانایی انتقادی و در نتیجه آگاهی سیاسی را تقویت‌کند. از منظر نظری، تفکر انتقادی نه‌تنها دانشجویان را از پذیرش خودکار ایدئولوژی‌ها یا تبلیغات سیاسی بازمی‌دارد بلکه امکان بازیابی گزاره‌ها، سؤال از پیش‌فرض‌ها و تشخیص سوگیری‌ها و مغالطه‌ها را فراهم‌می‌آورد. این رویکرد، ذهن را به سوی دیدگاه‌های متنوع، گشوده و تحلیل چندوجهی از مسائل سیاسی را ممکن‌می‌سازد. در عین حال، دانشجویان را قادرمی‌سازد تا مواضع خود را نه بر پایه تعصب یا تک‌سویی بلکه بر اساس استدلال‌های مستند و شواهد معتبر، بناکنند و این همان شرط لازم برای مشارکتی فعال، آگاهانه و مسئولانه در فضای سیاسی است (گالیندو–دومینگز و همکاران، ۲۰۲۵)

آگاهی سیاسی، به‌عنوان توانایی فرد در درک مسائل سیاسی، شناسایی حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و مشارکت مؤثر در فرایندهای تصمیم‌گیری جامعه، همواره یکی از ارکان اصلی تربیت شهروندی محسوب‌شده‌است. با این‌حال، در عصر دیجیتال، که جریان اطلاعات سیاسی عمدتاً از طریق پلتفرم‌های رسانه‌ای و شبکه‌های اجتماعی شکل‌می‌گیرد، صرفاً داشتن دانش سیاسی کافی–نیست. در چنین فضایی، توانایی‌های سواد رسانه‌ای از جمله تحلیل انتقادی پیام‌ها، تشخیص سوگیری‌ها، فیلترکردن اخبار جعلی و درک چهارچوب‌های ایدئولوژیک به‌عنوان شرطی ضروری برای تبدیل دانش سیاسی به مشارکت آگاهانه ظهورکرده‌اند. تحقیقات نشان‌می‌دهند که افرادی که از سطح بالاتری از سواد رسانه‌ای برخوردارند، قادرند محتوای سیاسی را نه به‌صورت منفعلانه بلکه به‌صورت تحلیلی پردازش‌کنند؛ این امر نه‌تنها کارآمدی سیاسی آنان را افزایش‌می‌دهد بلکه آگاهی سیاسی را از یک مفهوم نظری به یک عمل جمعی تبدیل‌می‌کند. به‌عبارت دیگر، توسعه آگاهی سیاسی در جامعه امروز، جدا از توانایی مؤثر در پیمایش محیط‌های رسانه‌ای نیست. بنابراین، آموزش سیاسی معاصر باید سواد رسانه‌ای را به‌عنوان جزء اصلی برنامه‌های تربیت شهروندی درنظربگیرد تا شکاف میان دانش سیاسی و مشارکت عملی در جامعه دیجیتال را پُرکند (ایروم و همکاران، ۲۰۲۵). در بررسی تازه‌ترین منابع علمی و گزارش‌ها از سال ۲۰۲۵ شواهد به‌دست‌آمده حاکی از ارتباط میان سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی است که این سه مؤلفه را در یک زنجیره تأثیر متقابل نشان‌می‌دهند. برای مثال، گزارش مجمع جهانی اقتصاد[1] (۲۰۲۵) نشان‌می‌دهد که تلفیق سواد رسانه‌ای در برنامه‌های آموزشی سبب تقویت مهارت‌های تحلیلی و تفکر انتقادی می‌شود، به‌گونه‌ای که دانش‌آموزان و دانشجویان بتوانند پیام‌های رسانه‌ای را بهتر فیلترکرده، منابع آن‌ها را ارزیابی‌کنند و از سوءاستفاده‌های اطلاعاتی مصون‌بمانند. در این گزارش تأکیدشده‌است که در محیط رسانه‌ای پیچیده کنونی، رسانه‌ها نه فقط منبع اطلاعات، بلکه ابزارهای ایدئولوژیک هستند و بنابراین بدون تفکر انتقادی، قدرت سواد رسانه‌ای به اندازه کافی اثرگذارنبوده و در نهایت توان ارتقاء آگاهی سیاسی را کاهش‌می‌دهد (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۲۵). سواد رسانه‌ای توانایی دسترسی، تحلیل، ارزیابی و تولید محتوای رسانه‌ای برای تصمیم‌گیری آگاهانه در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی است (بانو و همکاران، ۲۰۲۴؛ توماسی و همکاران، ۲۰۲۳). سواد رسانه‌ای به افراد کمک‌می‌کند تا در برابر حجم انبوهی از پیام‌های رسانه‌ای، با تفکر انتقادی، تحلیل‌گرانه و آگاهانه برخوردکنند و در نتیجه، درک بهتری از واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی پیرامون خود داشته‌باشند. نتایج پژوهش (سراجی و همکاران، ۱۳۹۸) نشان‌داد که میان میزان سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی دانشجویان رابطه‌ای مستقیم و معنادار وجوددارد؛ بدین‌معنا که هرچه سطح سواد رسانه‌ای افزایش‌یابد، توانایی تفکر انتقادی نیز رشدمی‌کند و مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای قادرند، تغییرات تفکر انتقادی را پیش‌بینی‌کنند. این یافته، اهمیت آموزش سواد رسانه‌ای در پرورش مهارت‌های شناختی سطح بالا را برجسته‌می‌سازد. از سوی دیگر، پژوهش (طالبی و امیدوارفاز، ۱۴۰۱) در میان دانشجویان دانشگاه پیام نور بیرجند، نشان‌داد که میان سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی و مهارت‌های اجتماعی، رابطه معناداری

1. World Economic Forum

وجوددارد .در این پژوهش، مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای توانستند، میزان تفکر انتقادی و مهارت‌های اجتماعی دانشجویان را تبیین‌کنند. چنین نتایجی بیانگر آن است که ارتقای سواد رسانه‌ای نه‌تنها به بهبود قدرت تحلیل و استدلال در افراد منجرمی‌شود، بلکه می‌تواند مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی آنان را نیز ارتقادهد.

مطالعه‌ی (گی و فیو، ۲۰۲۵)، نشان‌می‌دهد که آموزش ایدئولوژیک و سیاسی هنگامی مؤثر واقع‌می‌شود که مهارت تفکر انتقادی در دانشجویان تقویت‌شود. در این پژوهش آمده‌است که رویکردهای آموزشی که با هدف پرورش تفکر انتقادی طراحی‌شده‌اند، سبب‌شده‌است دانشجویان نه‌تنها نظریه‌های سیاسی را فراگیرند، بلکه بتوانند آن‌ها را نقدکنند، مقایسه‌نمایند و در نهایت تأثیری عمیق‌تر در درک سیاسی، یعنی آگاهی سیاسی، تجربه‌کنند.(صمیمی و جهاندیده، ۱۴۰۴) در پژوهش خود نشان‌می‌دهند که تفکر انتقادی نقش واسطه‌ای در رابطه بین سواد رسانه‌ای و مهارت‌های اجتماعی دارد و(توماسی و همکاران، ۲۰۲۳) با استفاده از رویکرد ترکیبی و آموزش بین‌المللی نشان‌دادند که برنامه‌های آموزشی مهارت‌های تفکر انتقادی و سواد رسانه‌ای دانشجویان را بهبودمی‌بخشد و اثرات آموزش رسانه‌ای را در سطح بین‌المللی تأییدمی‌کند. هم‌چنین، در پژوهش (جاستین[1] و همکاران، ۲۰۲۵) به بررسی نقش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در ارتقای تفکر انتقادی پرداخته‌است. نتایج این مطالعه، نشان‌می‌دهد که وقتی دانشجویان آموزش‌هایی درباره شناسایی اخبار جعلی، تجزیه و تحلیل منبع، ارزیابی صحت پیام‌ها و شناسایی سوگیری دریافت‌می‌کنند، تفکر انتقادی آن‌ها بهبودمی‌یابد و این به‌نوبه‌خود، منجر به حساسیت و دقت بیشتر در مواجهه با محتوای سیاسی می‌گردد. در حوزه رسانه‌های اجتماعی نیز در مطالعه (شهزاد[2] و همکاران، ۲۰۲۵) نشان‌داده‌شده‌است که استفاده از رسانه‌های اجتماعی اگر با رویکرد انتقادی همراه‌باشد، می‌تواند به افزایش دانش سیاسی و مشارکت مدنی دانشجویان منجرشود اما در شرایطی که کاربران صرفاً مصرف‌کننده‌ی منفعل محتوا باشند و مهارت ارزیابی نداشته‌باشند، مخاطره‌ی گمراهی و تأثیرگذاری اطلاعات ناصحیح افزایش‌می‌یابد. در این مطالعه آمده است که ۸۰ درصد از مخاطبان بر این باورند که مواجهه بیشتر با محتوای سیاسی در رسانه‌ها علاقه آن‌ها به سیاست را افزایش‌داده‌است، اما تنها ۲۵ درصد از آن‌ها معمولاً صحت مطالب را در منابع دیگر بررسی‌می‌کنند که نشان‌می‌دهد ضعف در تفکر انتقادی ممکن‌است، باعث تقویت انتشار اطلاعات نادرست شود.

(دورسوم[3]، ۲۰۲۵) در پژوهش خود نشان‌می‌دهد که وقتی اساتید در کلاس‌های مرتبط با دولت و سیاست، بخشی از فعالیت تدریس را اختصاص به دنبال‌کردن اخبار و تحلیل رسانه‌ای می‌دهند، دانشجویان نه‌تنها سواد رسانه‌ای را ارتقامی‌دهند، بلکه توانایی تفکر انتقادی خود را به‌کارمی‌گیرند تا کیفیت منبع خبری را بررسی‌کنند و در نتیجه درک سیاسی‌شان عمیق‌تر شود. (بانو و همکاران، ۲۰۲۴) در مطالعه‌ای با ۳۵۷ دانشجوی دانشگاه، نشان‌دادند که سواد رسانه‌ای خبری با مشارکت سیاسی، دانش درباره رویدادهای جاری و کارآمدی سیاسی داخلی، رابطه مثبت دارد و برخی ابعاد سواد رسانه‌ای با کاهش اعتماد سیاسی نیز مرتبط است. (مورینگا[4] و آدجین‌تتی، ۲۰۲۴)، دریافتند که سواد رسانه‌ای دانشجویان در آفریقای جنوبی، سطح مشارکت دموکراتیک، تفکر انتقادی و کمک به تغییر اجتماعی را افزایش‌می‌دهد. (کیس[5]، ۲۰۲۴)، نشان‌داد که تفکر انتقادی به‌عنوان پیش‌نیاز اساسی عملکرد در محیط اطلاعاتی، شناخته‌می‌شود و نیاز به آموزش مهارت‌های سواد رسانه‌ای و دیجیتال، به‌عنوان مهارت‌های پایه‌ای ضروری‌است.

پژوهش‌ها نشان‌می‌دهند که شکاف قابل توجهی در آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه‌ها وجوددارد که با فهم محدود فرایندهای سیاسی، توانایی ناکافی در ارزیابی انتقادی اطلاعات سیاسی و مشارکت کم در فعالیت‌های مدنی مشخص‌می‌شود. این

1. Justine, et al
2. Shahzad, et al
3. Dorssom
4. Muringa
5. Kiss

کمبود، پیامدهای اجتماعی مهمی دارد؛ زیرا می‌تواند به کاهش مشارکت مدنی، کاهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی و کاهش توان تصمیم‌گیری آگاهانه در جامعه منجرشود. اگر این شکاف بررسی و رفع نشود، نسل آینده ممکن‌است، کمتر فعال و آگاه سیاسی باشد که این امر می‌تواند، کیفیت فرایندهای دموکراتیک و انسجام اجتماعی را تضعیف‌کند. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی با آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر(عج) رفسنجان انجام‌شده‌است.

مواد و روش‌ها

هدف این پژوهش، بررسی رابطه مهارت‌های نرم با آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر(عج) رفسنجان بود. این مطالعه دارای رویکرد کمی و از نوع توصیفی–همبستگی بوده و جامعه آماری آن شامل کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی این دانشگاه در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۴–۱۴۰۳ بود. روش نمونه‌گیری به‌صورت تصادفی–طبقه‌ای انجام‌شد، بدین‌صورت که ابتدا جامعه آماری بر اساس دانشکده‌ها به طبقات تقسیم‌گردید و سپس از هر دانشکده، تعدادی نمونه متناسب با حجم آن دانشکده در جامعه انتخاب‌شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۰ نفر برآوردشد و برای جبران پرسش‌نامه‌های مخدوش یا عدم پاسخ، ۴۱۰ پرسش‌نامه توزیع‌شد، که در نهایت ۳۸۰ پرسش‌نامه قابل تحلیل بود. ابزار گردآوری داده‌ها، شامل سه پرسش‌نامه استاندارد بود: برای سنجش سواد رسانه‌ای از پرسش‌نامه استاندارد فلسفی (۱۳۹۳)، شامل ۲۰ گویه در پنج بعد (درک پیام، آگاهی از اهداف پنهان، گزینش آگاهانه، نگاه انتقادی و تجزیه و تحلیل پیام‌های رسانه‌ای) استفاده‌شد. پاسخ‌ها براساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شوند.

روایی پرسش‌نامه در مطالعات پیشین به‌صورت محتوایی و سازه‌ای تأییدشده و در این پژوهش نیز پس از بررسی متخصصان معتبر تشخیص‌داده‌شد. پایایی ابزار در مطالعه اصلی برای مؤلفه‌ها بین ۰/۷۵ تا ۰/۸۲ و برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۷ گزارش‌شده‌است. ضریب آلفای کرونباخ در پژوهش حاضر نیز ۰/۷۷به‌دست‌آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول ابزار است، برای سنجش تفکر انتقادی از پرسش‌نامه استاندارد تفکر انتقادی کالیفرنیا استفاده‌شد، که نخستین بار توسط فاشیون و همکاران بین سال‌های ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۰ تدوین‌گردیده‌است. این ابزار شامل ۲۴ گویه بوده و پنج بُعد اصلی تفکر انتقادی شامل تجزیه، استنباط، ارزشیابی، استدلال قیاسی و استدلال استقرایی را اندازه‌گیری‌می‌کند. نمره‌گذاری پرسش‌نامه به‌صورت چندگزینه‌ای استاندارد انجام می‌شود. روایی این ابزار در مطالعات مختلف داخلی و خارجی تأییدشده‌است. در ایران، (خلیلی، ۱۳۷۸) روایی سازه پرسش‌نامه را از طریق تحلیل عاملی تأییدکرده و نشان‌داده‌است که پنج عامل اصلی آن با نمره کل آزمون همبستگی بالا دارند.

هم‌چنین در این پژوهش، روایی محتوایی پرسش‌نامه پس از بررسی متخصصان حوزه تعلیم‌وتربیت و سنجش، مورد تأیید قرارگرفت. پایایی ابزار در پژوهش‌های پیشین نیز مطلوب گزارش‌شده‌است. (خلیلی، ۱۳۷۸) با روش کودر–ریچاردسون پایایی ۰/۶۲ را به‌دست‌آورد، (فاشیون، ۱۹۹۷) ضریب پایایی بین ۰/۶۸ تا ۰/۷۰ گزارش‌کرد و (اسلامی، ۱۳۸۲) در آزمون بازآزمایی پایایی ۰/۷۳را اعلام‌نمود. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ به‌دست‌آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول و رضایت‌بخش این پرسش‌نامه می‌باشد و برای سنجش آگاهی سیاسی از پرسش‌نامه استاندارد (مسعودنیا، ۱۳۸۷) استفاده‌شد. این ابزار، شامل ۱۷ گویه بوده و بر اساس مدل سه‌بُعدی آگاهی سیاسی طراحی‌شده‌است. ابعاد پرسش‌نامه شامل: آگاهی از مفاهیم سیاسی، آگاهی از نهادهای سیاسی و آگاهی از تاریخ سیاسی می‌باشد. پاسخ‌دهی به پرسش‌نامه بر مبنای طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت انجام‌می‌شود. روایی پرسشنامه در مطالعه اولیه مسعودنیا به‌صورت محتوایی تأییدشده و گویه‌های آن پس از بررسی کارشناسان علوم سیاسی و مطالعات اجتماعی اصلاح و نهایی گردیده‌است. در پژوهش حاضر نیز روایی محتوایی ابزار پس از ارزیابی متخصصان حوزه علوم سیاسی و روش تحقیق، مورد تأیید قرارگرفت. پایایی پرسش‌نامه در مطالعه اصلی (مسعودنیا، ۱۳۸۷) با روش آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۷گزارش‌شده‌است.

دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵

هم‌چنین، این ابزار پیش از اجرا بر روی یک گروه آزمایشی ۴۰ نفره بررسی‌شده و ثبات درونی قابل قبولی نشان‌داده‌است. در پژوهش حاضر نیز ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۷ به‌دست‌آمد که نشان‌دهنده پایایی مطلوب و قابل اعتماد ابزار می‌باشد. داده‌ها، با نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه تحلیل‌شدند.

یافته‌های پژوهش

این بخش به ارائه و تفسیر نظام‌مند یافته‌های پژوهش اختصاص‌دارد. داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسش‌نامه‌های استاندارد سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرارگرفت. پیش از اجرای تحلیل‌های استنباطی، مفروضه نرمال‌بودن توزیع داده‌ها، بررسی‌شد تا اعتبار به‌کارگیری آزمون‌های پارامتریک تضمین‌گردد. بدین‌منظور، از آزمون کولموگروف–اسمیرنوف استفاده‌شد. نتایج این آزمون، نشان‌داد که سطح معناداری برای هر سه متغیر اصلی پژوهش، به‌ترتیب برابر با ۰/۵۴۴، ۰/۰۸۴ و ۰/۰۷۴ بوده و در تمامی موارد بزرگ‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است. بنابراین، فرض نرمال‌بودن توزیع داده‌ها، تأییدشد و استفاده از آزمون‌های آماری پارامتریک در ادامه تحلیل‌ها توجیه‌پذیر است.

الف) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (سن و جنسیت)

متغیر	گروه	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
سن	۳۰–۲۵	۸۶	۲۲/۶	۲۲/۶	۲۲/۶
	۳۵–۳۱	۶۳	۱۶/۶	۱۶/۶	۳۹/۲
	۴۰–۳۶	۹۲	۲۴/۲	۲۴/۲	۶۳/۴
	۴۵–۴۱	۹۱	۲۳/۹	۲۳/۹	۸۷/۴
	۴۵ سال و بالاتر	۴۸	۱۲/۶	۱۲/۶	۱۰۰/۰
جنسیت	مرد	۲۲۳	۵۸/۷	۵۸/۷	۵۸/۷
	زن	۱۵۷	۴۱/۳	۴۱/۳	۱۰۰/۰
جمع کل	—	۳۸۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	—

در این پژوهش، در مجموع ۳۸۰ نفر مشارکت‌داشتند. بررسی توزیع سنی، نشان‌می‌دهد که بیشترین فراوانی به گروه سنی ۳۶ تا ۴۰ سال با ۹۲ نفر (۲۴/۲ درصد) اختصاص‌دارد و پس از آن گروه سنی ۴۱ تا ۴۵ سال با ۹۱ نفر (۲۳/۹ درصد) قراردارد. کمترین فراوانی نیز مربوط به گروه سنی ۴۵ سال و بالاتر با ۴۸ نفر (۱۲/۶ درصد) است. این الگو، بیانگر تمرکز نسبی نمونه در بازه سنی میانسالی (۳۶ تا ۴۵ سال) و در عین حال برخورداری از تنوع سنی قابل قبول است. از نظر جنسیت، ۲۲۳ نفر (۵۸/۷ درصد) از شرکت‌کنندگان را مردان و ۱۵۷ نفر (۴۱/۳درصد) را زنان تشکیل‌می‌دهند. این توزیع، نشان‌می‌دهد که ترکیب نمونه از نظر جنسیتی نامتوازن‌بوده و سهم مردان در آن بیشتر است؛ موضوعی که در تفسیر نتایج باید مورد توجه قرارگیرد.

ب) آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

جدول ۲. شاخص‌های آمار توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	چولگی	خطای استاندارد چولگی	کشیدگی	خطای استاندارد کشیدگی
آگاهی سیاسی	۳۸۰	۱۹	۸۵	۵۹/۶۷	۱۱/۷۵	۰/۴۰۹-	۰/۱۲۵	۰/۴۰۰	۰/۲۵۰
سواد رسانه‌ای	۳۸۰	۲۳	۱۰۰	۶۸/۸۴	۱۲/۰۱	-۰/۰۶۴	۰/۱۲۵	۰/۳۶۸	۰/۲۵۰
تفکر انتقادی	۳۸۰	۳۲	۱۱۵	۷۹/۷۶	۱۵/۱۰	-۰/۱۳۵	۰/۱۲۵	-۰/۳۲۹	۰/۲۵۰

یافته‌های جدول ۲ نشان‌دهنده وضعیت شاخص‌های توصیفی متغیرهای اصلی پژوهش است. میانگین آگاهی سیاسی برابر با ۵۹/۶۷ و انحراف معیار آن ۱۱/۷۵ گزارش‌شد که بیانگر پراکندگی متوسط داده‌ها حول میانگین است. مقادیر چولگی (-۰/۴۰۹) و کشیدگی (۰/۴۰۰) نشان‌می‌دهد که توزیع این متغیر نسبتاً متقارن و نزدیک به نرمال است. در خصوص سواد رسانه‌ای، میانگین نمرات ۶۸/۸۴ و انحراف معیار ۱۲/۰۱ به‌دست‌آمد. شاخص‌های چولگی (-۰/۰۶۴) وکشیدگی (۰/۳۶۸) بیانگر توزیعی تقریباً متقارن و فاقد انحراف قابل‌توجه از نرمال‌بودن است. متغیر تفکر انتقادی دارای میانگین ۷۹/۷۶ و انحراف معیار ۱۵/۱۰ است که نسبت به سایر متغیرها پراکندگی بیشتری را نشان‌می‌دهد. با این‌حال، مقادیر چولگی (-۰/۱۳۵) و کشیدگی (-۰/۳۲۹) هم‌چنان در دامنه قابل قبول برای فرض نرمال‌بودن قراردارند. به‌طور کلی، مقادیر میانگین‌ها حاکی از آن است که شرکت‌کنندگان در سطحی متوسط تا نسبتاً بالا از آگاهی سیاسی، سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی قراردارند. هم‌چنین، شاخص‌های چولگی و کشیدگی برای تمامی متغیرها در محدوده قابل قبول (تقریباً بین ±۱) قرار داشته و این امر، در کنار نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، استفاده از روش‌های آماری پارامتریک نظیر ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون را از نظر آماری موجه‌می‌سازد.

ج)تحلیل همبستگی بین متغیرهای پژوهش

جدول ۳. ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	آگاهی سیاسی	سواد رسانه‌ای	تفکر انتقادی
آگاهی سیاسی	۱	۰/۴۳۳**	۰/۷۷۳**
سواد رسانه‌ای	۰/۴۳۳**	۱	۰/۳۵۶**
تفکر انتقادی	۰/۷۷۳**	۰/۳۵۶**	۱
سطح معناداری	—	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
تعداد نمونه	۳۸۰	۳۸۰	۳۸۰

به‌منظور بررسی روابط بین متغیرهای اصلی پژوهش، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده‌شد. نتایج، نشان‌داد که بین سواد رسانه‌ای و آگاهی سیاسی، رابطه‌ای مثبت و معنادار وجوددارد ($r = ۰/۴۳۳, p < ۰/۰۱$). هم‌چنین، بین تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی، رابطه‌ای مثبت و به نسبت قوی مشاهده‌شد ($r = ۰/۷۷۳, p < ۰/۰۱$). علاوه‌بر این، بین سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی نیز رابطه‌ای مثبت و معنادار به‌دست‌آمد ($r = ۰/۳۵۶, p < ۰/۰۱$). در مجموع، الگوی همبستگی‌ها بیانگر آن است که افزایش سطح سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی با افزایش آگاهی سیاسی همراه است. شدت رابطه بین تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی نسبت به سایر روابط قوی‌تر بوده و می‌تواند نشان‌دهنده نقش برجسته‌تر این متغیر در تبیین آگاهی سیاسی باشد.

دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵

د) تحلیل رگرسیون خطی چندگانه

با توجه به وجود روابط معنادار بین متغیرها، به‌منظور بررسی میزان توان پیش‌بینی‌کنندگی سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی در تبیین آگاهی سیاسی، تحلیل رگرسیون خطی چندگانه به روش هم‌زمان اجرا شد. پیش از اجرای مدل، مفروضه‌های لازم بررسی‌گردید. نتایج آزمون هم‌خطی چندگانه نشان‌داد که مقادیر شاخص Tolerance برای تمامی متغیرها بزرگ‌تر از ۰/۱۰ و مقادیر شاخص VIF کمتر از ۱۰ است که بیانگر عدم وجود مشکل هم‌خطی چندگانه است. هم‌چنین مقدار آماره دوربین–واتسون برابر با ۱/۷۱۷ به‌دست‌آمد که در دامنه قابل قبول (۱/۵ تا ۲/۵) قراردارد و نشان‌دهنده استقلال خطاهاست. بنابراین، شرایط لازم برای اجرای تحلیل رگرسیون چندگانه فراهم‌بوده‌است.

جدول ٤. شاخص‌های برازش مدل رگرسیون چندگانه

مدل	R	R^2	R^2 تعدیل‌شده	خطای استاندارد برآورد	دوربین–واتسون
۱	۰/۷۹۱	۰/۶۲۶	۰/۶۲۴	۷/۱۹۹	۱/۷۱۷

نتایج جدول ۴، نشان‌می‌دهد که ضریب همبستگی چندگانه (R = ۰/۷۹۱) حاکی از رابطه نسبتاً قوی، بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک است. هم‌چنین، ضریب تعیین (R^2 = ۰/۶۲۶) بیانگر آن است که ۶۲/۶ درصد از واریانس آگاهی سیاسی توسط متغیرهای سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی تبیین‌می‌شود. مقدار R^2 تعدیل‌شده (۰/۶۲۴) نیز نشان‌دهنده پایداری مناسب مدل است.

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس (ANOVA) برای مدل رگرسیون

منبع تغییرات	df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۲	۱۶۳۷۴/۹۴	۳۱۵/۹۶	۰/۰۰۰
باقیمانده	۳۷۷	۵۱/۸۳	—	—
کل	۳۷۹	—	—	—

بر اساس نتایج جدول ۵، مدل رگرسیون چندگانه از نظر آماری معنادار است (F = ۳۱۵/۹۶, p < ۰/۰۰۱). این یافته نشان‌می‌دهد که متغیرهای پیش‌بین به‌طور معناداری، قادر به تبیین تغییرات آگاهی سیاسی هستند.

جدول ٦. ضرایب رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی آگاهی سیاسی

متغیر پیش‌بین	B	B	T	p	Tolerance	VIF	تفسیر
ثابت	۴/۰۹۲	—	۱/۵۹۴	۰/۰۰۲	—	—	—
ابعاد سواد رسانه‌ای							
درک محتوا	۰/۶۱۳	۰/۱۶۹	۴/۰۹۳	۰/۰۰۱>	۰/۵۴۰	۱/۸۵۳	معنادار
آگاهی از اهداف پنهان	۰/۲۳۲	۰/۳۵۱	۲/۹۷۶	۰/۰۰۳	۰/۷۰۷	۱/۴۱۴	معنادار
گزینش آگاهانه	۰/۳۸۰	۰/۰۹۲	۲/۳۰۷	۰/۰۰۲	۰/۵۸۱	۱/۷۲۰	معنادار
نگاه انتقادی	۰/۹۳۵	۰/۲۳۸	۵/۹۷۰	۰/۰۰۳	۰/۵۷۹	۱/۷۲۶	معنادار
تجزیه و تحلیل	۰/۱۸۰	۰/۰۵۱	۲/۱۱۷	۰/۰۰۵	۰/۴۳۶	۲/۲۹۲	معنادار
ابعاد تفکر انتقادی							
ارزشیابی	۰/۷۳۳	۰/۱۷۹	۳/۹۷۹	۰/۰۰۵	۰/۵۱۳	۲/۹۶۸	معنادار
استنباط	۰/۴۶۰	۰/۳۴۴	۲/۴۶۱	۰/۰۰۴	۰/۱۶۵	۶/۵۹۸	معنادار

تجزیه	۰/۲۳۴	۰/۱۲۲	۳/۴۱۶	۰/۰۰۲	۰/۲۲۶	۲/۱۵۵	معنادار
استدلال قیاسی	۰/۴۹۵	۰/۱۶۴	۳/۴۳۳	۰/۰۰۳	۰/۷۰۳	۱/۲۲۴	معنادار
استدلال استقرایی	۰/۵۳۱	۰/۴۲۰	۴/۱۶۷	۰/۰۰۳	۰/۴۴۷	۶/۱۱۷	معنادار

یافته‌های جدول ۶، نشان‌می‌دهد که تمامی ابعاد سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی دارای اثر مثبت و معنادار، در پیش‌بینی آگاهی سیاسی هستند ($p < ۰/۰۱$). در میان ابعاد سواد رسانه‌ای، «آگاهی از اهداف پنهان» ($\beta = ۰/۳۵۱$) قوی‌ترین پیش‌بین آگاهی سیاسی محسوب‌می‌شود و پس از آن «نگاه انتقادی» ($\beta = ۰/۲۳۸$) و «درک محتوا» ($\beta = ۰/۱۶۹$) قراردارند. سایر ابعاد نیز اگرچه اثر معناداری دارند، اما شدت تأثیر آن‌ها کمتر است. در میان ابعاد تفکر انتقادی، «استدلال استقرایی» ($\beta = ۰/۴۲۰$) و «استنباط» ($\beta = ۰/۳۴۴$) بیشترین نقش را در تبیین آگاهی سیاسی ایفامی‌کنند. سایر ابعاد از جمله «ارزشیابی»، «تجزیه» و «استدلال قیاسی» نیز سهم معناداری در مدل دارند اما قدرت پیش‌بینی آن‌ها به نسبت کمتر است. بررسی شاخص‌های هم‌خطی چندگانه، نشان‌داد که مقادیر Tolerance در دامنه ۰/۱۶۵تا ۰/۷۰۷ و مقادیر VIF در بازه ۱/۲۲۴ تا ۶/۵۹۸ قراردارند. اگرچه مقادیر VIF برای متغیرهای «استنباط» و «استدلال استقرایی» به نسبت بالا است اما هم‌چنان در محدوده قابل قبول قرارداشته و نشان‌دهنده عدم وجود هم‌خطی بحرانی است. در مجموع، نتایج تحلیل رگرسیون نشان‌می‌دهد که ترکیب ابعاد سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی قادرمی‌باشد، بخش قابل توجهی از واریانس آگاهی سیاسی را تبیین‌کند و این دو سازه به‌عنوان پیش‌بین‌های کلیدی در ارتقای آگاهی سیاسی دانشجویان قابل توجه هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین مهارت‌های نرم با آگاهی سیاسی دانشجویان دانشگاه ولی‌عصر(عج) رفسنجان بود. یافته‌ها، نشان‌دادند که ابعاد سواد رسانه‌ای و ابعاد تفکر انتقادی، هر دو به‌طور هم‌زمان با آگاهی سیاسی دانشجویان، رابطه‌ای مثبت و معنادار دارند. این نتایج گویای آن است که دانشجویانی که در مهارت‌های رسانه‌ای و توانایی‌های تفکر انتقادی سطح بالاتری دارند، از آگاهی سیاسی غنی‌تر و عمیق‌تری برخوردارند. در بعد سواد رسانه‌ای، یافته‌ها نشان‌دادند که مؤلفه‌هایی چون «آگاهی از اهداف پنهان»، «نگاه انتقادی» و «درک محتوا» پیش‌بینی‌کننده‌های معناداری از آگاهی سیاسی هستند. این یافته با نتایج پژوهش‌های (بانو و همکاران، ۲۰۲۴) و (سراجی و همکاران، ۱۳۹۸) هم‌سو است که نشان‌داده‌اند، سواد رسانه‌ای نه‌تنها به درک بهتر اخبار کمک‌می‌کند بلکه مهارت‌های لازم برای تشخیص سوگیری، اخبار جعلی و اهداف ایدئولوژیک رسانه‌ها را نیز تقویت‌می‌کند.

هم‌چنین، گزارش مجمع جهانی اقتصاد (۲۰۲۵) تأکیدمی‌کند که آموزش سواد رسانه‌ای، توانایی ارزیابی اطلاعات و مقاومت در برابر تبلیغات سیاسی را در جوانان ارتقامی‌دهد. از این منظر، سواد رسانه‌ای به‌عنوان یک زیرساخت ضروری در شکل‌گیری آگاهی سیاسی در عصر دیجیتال عمل‌می‌کند؛ چرا که افراد را قادرمی‌سازد تا پیام‌های رسانه‌ای را از منظر صحت، منبع و هدف تحلیل‌کنند و از پذیرش منفعلانه اطلاعات فاصله‌بگیرند. در بعد تفکر انتقادی نیز یافته‌ها حاکی از آن بود که ابعادی چون «استدلال استقرایی»، «استنباط» و «ارزشیابی» ارتباط قابل‌توجهی با آگاهی سیاسی دارند. این نتایج با پژوهش‌های (وی و وو، ۲۰۲۵)، (گی و فو، ۲۰۲۵) و (گالیندو–دومینگز و همکاران، ۲۰۲۵) هم‌خوانی‌دارد. آن‌ها نشان‌داده‌اند که توانمندسازی تفکر انتقادی در دانشجویان، نه‌تنها درک آن‌ها از مفاهیم سیاسی را عمیق‌تر می‌کند، بلکه توان سیاست‌ورزی آگاهانه و مقاومت در برابر مغالطات را نیز افزایش‌می‌دهد. تفکر انتقادی، به‌عنوان یک فیلتر شناختی، به دانشجویان کمک‌می‌کند تا اطلاعات سیاسی را به‌جای پذیرش سطحی از دیدگاه‌های منطقی و اخلاقی تحلیل‌کنند. این فرایند، آگاهی سیاسی را از حالت منفعل به حالتی فعال و تحلیلی ارتقامی‌دهد. برآیند یافته‌ها، نشان‌می‌دهد که سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی، هر دو در کنار یک‌دیگر از مؤلفه‌های کلیدی در شکل‌گیری آگاهی سیاسی محسوب‌می‌شوند. در

دوفصلنامه یادگیری هوشمند در نظام‌های آموزشی، دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵

این چهارچوب، سواد رسانه‌ای به فرد کمک‌می‌کند تا به‌درستی اطلاعات را دریافت و تحلیل کند درحالی‌که تفکر انتقادی امکان ارزیابی، بازنگری و استدلال را فراهم‌می‌آورد. ترکیب این دو، شالوده‌ای برای شکل‌گیری آگاهی سیاسی آگاهانه، فعال و مسئولانه فراهم‌می‌کند.

ویژگی‌هایی که در جامعه دیجیتال امروز بیش‌ازپیش ضروری‌است. متغیر مهارت‌های نرم و آگاهی سیاسی در تعامل و تأثیر متقابل‌اند: سواد رسانه‌ای، پایه‌ای فراهم‌می‌آورد که فرد بتواند پیام‌ها را دریافت و تحلیل کند؛ تفکر انتقادی سازوکاری است که امکان ارزیابی و بازبینی پیام‌ها را فراهم‌می‌کند و در نهایت ترکیب این دو، زمینه‌ساز شکل‌گیری آگاهی سیاسی مستحکم است. در صورتی‌که یکی از این حلقه‌ها ضعیف باشد (مثلاً داشتن سواد رسانه‌ای بدون توانایی تفکر انتقادی)، فرایند ارتقاء آگاهی سیاسی کامل نخواهدبود. شکاف، مسأله‌ای اصلی در این پژوهش، کمبود مطالعاتی است که به بررسی جامع رابطه میان سواد رسانه‌ای، تفکر انتقادی و آگاهی سیاسی دانشجویان پرداخته‌باشند. در حالی‌که آگاهی سیاسی از عناصر بنیادین آموزش سیاسی و تربیت شهروندان آگاه در جوامع دموکراتیک به‌شمارمی‌رود، اغلب پژوهش‌های پیشین، تنها به سنجش سطح دانش یا نگرش سیاسی دانشجویان، بسنده‌کرده‌اند و کمتر به تبیین سازوکارهای مؤثر بر شکل‌گیری و ارتقای این آگاهی، به‌ویژه از منظر مهارت‌های رسانه‌ای و تفکر انتقادی، توجه‌داشته‌اند (بیرگر ساگیو و همکاران، ۲۰۲۲؛ شوریر و همکاران، ۲۰۲۲).

این پژوهش محدودیت‌هایی نیز داشت. اول، جامعه آماری محدود به دانشجویان یک دانشگاه بود و تعمیم یافته‌ها به سایر گروه‌های جمعیتی باید با احتیاط انجام‌شود. دوم، داده‌ها به‌صورت خودگزارشی جمع‌آوری‌شدند که ممکن است تحت تأثیر سوگیری پاسخ‌دهندگان قرارگیرند. سوم، طرح مقطعی پژوهش، امکان استنباط رابطه علّی را محدودمی‌کند.

با توجه به یافته‌ها، پیشنهادمی‌شود برنامه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و مراکز تربیتی، سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی را به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از آموزش شهروندی ادغام‌کنند. طراحی کارگاه‌ها، پلتفرم‌های آموزشی تعاملی و فرصت‌های مشارکت مدنی (آنلاین و حضوری) می‌تواند به تقویت این مهارت‌ها کمک‌کند. پژوهش‌های آینده می‌توانند با استفاده از طرح‌های طولی یا آزمایشی، روابط علّی میان این سازه‌ها را بررسی‌کنند و نقش عوامل فرهنگی و اجتماعی را در شکل‌گیری آگاهی سیاسی در جوامع در حال توسعه مطالعه‌نمایند.

حامی مالی

ندارد.

سهم نویسندگان در پژوهش

سهم نویسندگان برابر است.

تضاد منافع

ندارد.

منابع

حیدری، جعفر، مسعودنیا، حسین، دوازده‌امامی، سیدغلامرضا و رهبر قاضی، محمودرضا. (۱۳۹۹). تجزیه و تحلیل تأثیر فرهنگ ایثار بر قدرت نرم و امنیت نرم جمهوری اسلامی ایران. *دوفصل‌نامه علمی نامه فرهنگ و ارتباطات*، سال ۴، شماره ۲ (۸)، ۱۰۹-۱۴۰ .

داوسون، ریچارد، پرویت، کنت و داوسون، کارن. (۱۳۸۲). *جامعه‌شناسی سیاسی*. ترجمه: مهدی جواهری‌فر، تهران: نشر لاجورد.

سراجی، فرهاد، شریفی، مجید، هدایتی، جواد و شریفی، سعید. (۱۳۹۸). رابطه میزان سواد رسانه‌ای با تفکر انتقادی دانشجویان. *نامه آموزش عالی*، ۱۲(۴۷)، ۱۰۱–۱۲۱.

صمیمی، زبیر و جهان‌دیده، جواد. (۱۴۰۴). بررسی سواد رسانه‌ای و مهارت‌های اجتماعی با میانجی‌گری تفکر انتقادی دانش‌آموزان. *پژوهش در روش‌های آموزش*، ۳(۲)، ۵۳–۶۹. https://doi.org/10.22091/jrim.2025.12101.1185

طالبی، محمدعلی و امیدوار فاز، منیره. (۱۴۰۱). بررسی رابطه سطح سواد رسانه‌ای با تفکر انتقادی و مهارت‌های اجتماعی در دانشجویان دانشگاه پیام نور بیرجند. *فرهنگ ارتباطات*، ۲۲(۸۷)، ۹۹–۱۲۳. https://doi.org/10.22034/rcc.2022.251324

کاظمی، علی‌اصغر. (۱۳۷۴). آگاهی واژگون. *مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، شماره ۱۲، ۱۳۴-۱۳۳.

کبیری، افشار، سعادتی، موسی و قاسمی، الناز. (۱۳۹۸). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در تبیین آگاهی سیاسی دانشجویان، *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۵(۱۹)، ۲۳۱-۲۶۰.

Apple, M. W. (2004). Ideology and curriculum (3rd ed.). RoutledgeFalmer.

Apple, M. W. (2012). Education and power. Routledge.

Balart, P., Casas, A., & Troumpounis, O. (2022). Technological change, campaign spending and polarization. International Journal of Public Economics, 211, Article 104666. https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2022.104666

Bano, S. A., Mubbsher, S., & Zaheer, L. (2024). Exploring the relationship between media literacy and political engagement. Annals of Human and Social Sciences, 5(2, Suppl.), 285–299. https://doi.org/10.35484/ahss.2024.5-II-S.285

Belladonna, A., Hidayah, Y., & Tripuspita, N. (2023). Responding to the challenges of the 2045 golden generation: Improving a legal-aware golden generation with a cultural and identity education approach. Edunesia: Jurnal Ilmiah Pendidikan, 4(2). https://doi.org/10.51276/edu.v4i2.412

Birger Sagiv, I., Goldner, L., & Carmel, Y. (2022). Civic engagement in socially excluded young adults promotes well-being: The mediation of self-efficacy, meaning in life, and identity exploration. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(16), 9862. https://doi.org/10.3390/ijerph19169862

Bush, T., & Glover, D. (2016). School leadership and management in South Africa. International Journal of Educational Management, 30(2), 211–231. https://doi.org/10.1108/IJEM-07-2014-0101

Chevrier, B., Lamore, K., Untas, A., & Dorard, G. (2022). Young adult carers' identification, characteristics, and support: A systematic review. Frontiers in Psychology, 13, Article 990257. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.990257

Dewi, K. P. (2018, November). Multicultural integration in social studies through cultural value of Pancasila approach: An effort to build the character of Indonesian. In Proceedings of the 1st

International Conference on Social Sciences Education (ICSSE 2017) (pp. 418–421). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/icsse-17.2018.40

Dorssom, E. (2025). Using social media in American government classes to encourage political engagement and media literacy. Political Science Educator, 28(2), Reflections section.

Ge, F., & Fu, W. (2025). Inclusive ideological and political education: The role of new media in engaging diverse student populations. International Journal of Inclusive Education. https://doi.org/10.1080/13603116.2025.2555389

Guoping, Z., & Tingma, T. (2021). Strategies for ideological and political education in colleges and universities from the perspective of general education. Academic Journal of Humanities & Social Sciences, 4(11), 18–23. https://doi.org/10.25236/AJHSS.2021.041104

Hakoniemi, E. (2021). The labor movement as an educational movement: A conceptual history of sivistys within the Finnish Workers' Educational Association 1920s–1960s. International Labor and Working-Class History, 99, 75–95. https://doi.org/10.1017/S014754792000023X

Ibrahim, S. (2021). The dynamics of the Egyptian social contract: How the political changes affected the poor. World Development, 138, Article 105254. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105254

Irum, S., Ahsan Khan, S., Abbas, S., Tabasum, T., & Jabeen, M. (2025). Exploring the relationship between social media usage and civic engagement in the digital era: A mediation–moderation analysis. The Critical Review of Social Sciences Studies, 3(1), 1272–1286.

Iskhakova, N. H., Chuprii, L. V., Lyasota, L. I., Bondar, L. V., & Lytvynchuk, N. B. (2020). Innovative approaches of political education in Ukraine: On the example of developed western democracies. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 9(2), 127–141. https://doi.org/10.36941/ajis-2020-0030

Jouini, N., & Ben Akal, M. (2022). Political consensus, economic reforms, and democratic transitions in the Middle East: Evidence from voting on Tunisian reform bills. Politics and Policy, 50(4), 851–871. https://doi.org/10.1111/polp.12489

Li, L. (2021). Intelligent evaluation of college students' ideological and political education effect based on big data technology. In 2021 International Conference on Intelligent Transportation, Big Data and Smart City (ICITBS) (pp. 418–421). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICITBS53129.2021.00109

Njui, H. W. (2017). Education reforms towards 21st century skills: Integrating character education in teacher education curriculum. European Journal of Education Studies, 3(12), 234–254. https://doi.org/10.5281/zenodo.1119107

Shahzad, F., Shahid, M., Bibi, H. H., & Shabbir, A. (2025). Social media as a tool for political education among Gen Z. The Critical Review of Social Sciences Studies, 3(2), 1729–1741.

Sunarso, S., Setiawan, B., & Anjani, N. P. P. S. (2022). The political satire of Mojok.co in the 2019 Indonesian election. Heliyon, 8(7), Article e10018. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10018

Tadeo, J. J. C., Hoper, S. J. P., & Ilustre, R. G. (2025). Truth warriors: Enhancing the students' critical thinking skills through media and information literacy in the battle against fake news. International Journal of Research and Innovation in Social Science, 9(3), 3569–3578. https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.90300282

Tommasi, F., Ceschi, A., Bollarino, S., Belotto, S., Genero, S., & Sartori, R. (2023). Enhancing critical thinking skills and media literacy in initial VET students: A mixed methods study on a cross-country training program. International Journal for Research in Vocational Education and Training, 10(2), 239–257. https://doi.org/10.13152/IJRVET.10.2.5

Wei, L. F., & Wu, Q. (2025). Integrating ideological and political education with critical thinking development in English for graduate students: A pedagogical exploration. Open Journal of Social Sciences, 13(3), 709–723. https://doi.org/10.4236/jss.2025.133047

World Economic Forum. (2025). Rethinking media literacy: A new ecosystem model for information integrity (Insight report). https://reports.weforum.org/docs/WEF_Rethinking_Media_Literacy_2025.pdf

Yıldız, E. (2020). An overview of cultural literacy in Turkey through private contemporary art institutions and independent arts and cultural spaces under the AKP rule. Critical Arts, 34(5), 121–138. https://doi.org/10.1080/02560046.2020.1829669

Zhu, G., & Tao, T. (2021). Strategies for ideological and political education in colleges and universities from the perspective of general education. Academic Journal of Humanities & Social Sciences, 4(11), 18–23. https://doi.org/10.25236/AJHSS.2021.041104

Zottola, A., & De Majo, C. (2022). The Anthropocene: Genesis of a term and popularization in the press. Text and Talk, 42(4), 453–473. https://doi.org/10.1515/text-2020-0080